6 Δεκεμβρίου 2023

Εύα Νάθενα: «Στη “Φόνισσα” θέλαμε να πάμε πιο βαθιά, να πούμε την πικρή αλήθεια»

/ Γενικά Θέματα / Θέατρο, Κινηματογράφος, Ντοκυμανταίρ, TV και Διαδίκτυο / Συνεντεύξεις

Η σκηνοθέτις της ταινίας μιλά στην «Κ» για το έργο του Παπαδιαμάντη, τη βία που ασκούσαν οι γυναίκες προς τις γυναίκες και την κριτική στο εγχείρημά της

«Ηταν μια βαθιά προσωπική μου ανάγκη. Το γεγονός ότι έγινε ταινία, έχει να κάνει με τις καλλιτεχνικές μου ανησυχίες». Η Εύα Νάθενα αναφέρεται στο σκηνοθετικό της ντεμπούτο στη μεταφορά του σημαντικού αφηγήματος του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, «Φόνισσα» (1903), στον κινηματογράφο.

Η ιστορία διαδραματίζεται στη Σκιάθο στις αρχές του 20ου αιώνα και διακρίνεται για την έντονη δραματικότητα και τα στοιχεία θρίλερ που περιέχει. Στο φιλμ που περιμέναμε με αγωνία από το περασμένο καλοκαίρι και τώρα προβάλλεται στις αίθουσες, η βραβευμένη σκηνογράφος και ενδυματολόγος του ελληνικού σινεμά και θεάτρου, παρουσιάζει μια διαφορετική προσέγγιση στο κλασικό έργο του σπουδαίου Έλληνα λογοτέχνη. Το σενάριο, υπογράφει η Κατερίνα Μπέη.

Η χήρα Χαδούλα (Καριοφυλλιά Καραμπέτη), που έχει υποφέρει από την υποτίμηση

και την κατώτερη μοίρα της γυναίκας σε μια ασφυκτικά πατριαρχική κοινωνία, γίνεται ο δήμιος για τα μικρά κορίτσια του νησιού, πιστεύοντας ότι τα απαλλάσσει από το βαρύ φορτίο του φύλου τους. Θέλοντας να αποφύγει τον νόμο, βρίσκει καταφύγιο στη φύση και συγκεκριμένα τα βουνά, με το χρόνιο όμως τραύμα της να την ακολουθεί παντού και το τέλος να έρχεται σαν λύτρωση.

Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη που ερωτεύτηκε

Η ιδέα για αυτό το εγχείρημα υπήρχε εδώ και πολλά χρόνια στο μυαλό της σκηνοθέτιδας. «Επέστρεφα σε αυτό το έργο του Παπαδιαμάντη, από την πρώτη ανάγνωση στο σχολείο. Σαν να είχα οφειλές με αυτό το κείμενο, για προσωπικούς μου λόγους», λέει στην «Κ» η κ. Νάθενα εξηγώντας ότι είχε μια τάση να συγκεντρώνει τα υλικά σαν να επρόκειτο να παρουσιαστούν κάποτε στο κοινό. «Μάζευα, λοιπόν, αυτά τα στοιχεία μεθοδικά από το 2009. Αλλά από την πρώτη στιγμή που τα μετέφερα σε ένα λάπτοπ για να επισημοποιήσω την έρευνά μου, ο τίτλος του φακέλου έγραφε “ταινία”. Ηταν σαφές για μένα ότι αυτό θα γινόταν ταινία, με όλο το ρίσκο που ενέχει κάτι τέτοιο».

Εξίσου σαφές ήταν για την κ. Νάθενα το γεγονός ότι σε περίπτωση που θα παρουσίαζε αυτό το αφήγημα στη μεγάλη οθόνη, οι διάλογοι θα μεταφέρονταν αυτολεξεί από το κείμενο του Παπαδιαμάντη. «Διέκρινα από την αρχή τις δύο γλώσσες του κειμένου, που διαχωρίζονταν και ενώνονταν με έναν καταπληκτικό τρόπο: τη λόγια (η σύνθετη, η ιδιαίτερη, μια καθαρεύουσα που έχει αρχαίες ρίζες και βαθύτερα νοήματα, μια πολυσχιδής δική του γλώσσα) και την ομιλούσα που όπως μας δείχνει και η ταινία, ακόμα στέκει και είναι κατανοητή σήμερα. Η ταινία προσπάθησε να συμπλέξει αυτές τις δύο γλώσσες: η μία θα μεταφέρονταν και η άλλη θα έπρεπε να αναπαρασταθεί με άλλον τρόπο. Αποφάσισα, αυτός ο τρόπος να είναι η εικόνα, παίρνοντας αυτό το ρίσκο», λέει χαρακτηριστικά.

Η ίδια εξομολογείται τον έρωτα που είχε με τη γλώσσα του λογοτέχνη από τα φοιτητικά της χρόνια, αλλά και αργότερα στη ζωή της. Οπως αναφέρει, δημιούργησε στο μυαλό της ένα μεγάλο κεφάλαιο με ηχητικά τοπία που σιγά-σιγά μετέτρεψε σε εικόνες. «Αυτό δεν σχετίζεται με την εικαστική και τη μουσική μου παιδεία, αλλά με την προσπάθειά μου να αποδώσω αυτή τη λόγια γλώσσα που αγάπησα. Ηταν ένας ειλικρινής, τίμιος, δικός μου τρόπος να το κάνω με την τέχνη που γνωρίζω».

Η βία των γυναικών προς τις γυναίκες

Η «Φόνισσα» της Εύας Νάθενα κυκλοφόρησε την περασμένη Πέμπτη στο σινεμά και ήδη κατάφερε μέσα στο πρώτο τετραήμερο να φτάσει στην κορυφή του ελληνικού box office ξεπερνώντας τους 78.000 θεατές που την παρακολούθησαν, σύμφωνα με στοιχεία της εταιρείας διανομής Tanweer. «Είμαι ευγνώμων που έκανα αυτό το ταξίδι και ευγνώμων που όλοι οι ηθοποιοί, που για μένα είναι το ίδιο πρωταγωνιστές, πίστεψαν στο να βγει στο φως αυτό το κείμενο. Η ψήφος εμπιστοσύνης σε αυτόν τον συγγραφέα και σε μένα, ήταν πολύ σημαντική. Εδωσαν όλοι τον καλύτερο τους εαυτό», λέει η σκηνοθέτις.

Από την αρχή, η ταινία, περιγράφει την άγρια βία που άσκησαν οι γυναίκες προς τις γυναίκες, οι οποίες «ήταν αναγκασμένες να το κάνουν προκειμένου να δώσουν στα κορίτσια τους τέτοια κακοποιητικά αντισώματα ώστε να αντέξουν αυτό που τις περίμενε. Οι γυναίκες είναι υπεύθυνες στον βαθμό που και οι ίδιες ήρθαν αντιμέτωπες με τη βία. Τη βία που θα λάβει ένα παιδί, θα τη μεταδώσει ως ενήλικας, συχνά με μαθηματική ακρίβεια, είτε στους άλλους ή στον εαυτό του αν δεν τη δουλέψει, αν δεν την αναγνωρίσει σαν κακοποίηση, αν δεν ελευθερωθεί από αυτήν. Αυτό λένε οι ειδικοί».

«Τους πιο σοβαρούς κόμπους, τους έλυσα κατά τη διάρκεια των προβών, όταν έφεραν οι ηθοποιοί και οι συνεργάτες μου τις δικές τους αντίστοιχες ιστορίες. Το τραπέζι της πρόβας, δεν ήταν παρά ένα τραπέζι ομαδικής ψυχανάλυσης».

Μέσα από την κινηματογραφική αυτή εκδοχή της «Φόνισσας», η δημιουργός προσπαθεί να εξηγήσει ποια ανάγκη έκανε τις γυναίκες να θελήσουν να γίνουν φεμινίστριες, πιστεύοντας ότι «οι επαναστάσεις γίνονται σχεδόν πάντα με τη βία. Αυτό μας έχει δείξει η Ιστορία. Δεν γίνονται ποτέ ειρηνικά και ήπια». Από την άλλη, για να κάνει αυτή την ταινία, ήθελε να καταλάβει τι δεν πήγε καλά με τις γυναίκες και για να γίνει αυτό, έπρεπε να μελετήσει πολύ σοβαρά και την πλευρά των ανδρών. «Σε αυτό με βοήθησαν δύο κυρίες, η Φωτεινή Τσαλίκογλου και η Ελισάβετ Μπαρμπαλιού, δύο εξαιρετικές ψυχοθεραπεύτριες οι οποίες δεν αρκούνται μόνο στη δουλειά τους, αλλά έχουν προσφέρει και εξαιρετικό συγγραφικό έργο, πολύ διαφωτιστικό. Τα γραπτά τους, ήταν για μένα οδηγός για πολύ καιρό. Μαζί με τους εξαιρετικούς καθηγητές Επαμεινώνδα Ασλανίδη και

Νικόλαο Εύζωνα, μπόρεσα να βαθύνω στο ζητούμενο, που δεν ήταν άλλο, από το διαγενεακό τραύμα».

«Μπήκαμε στα παπούτσια του αδύναμου»

Σύμφωνα με τη σκηνοθέτιδα, και οι άνδρες σήκωναν έναν άλλο καταπιεστικό σταυρό από τους πατεράδες τους – που τους μεγάλωναν στερεοτυπικά για να μπορέσουν να ανταποκριθούν και να γίνουν άνδρες με έναν συχνά πολύ κακοποιητικό τρόπο. Αλλά και από τις μανάδες τους, που μεγάλωναν τα αγόρια τους τελείως διαφορετικά από τα κορίτσια. Και τους έδιναν/δίνουν ένα άλλοθι που κλείνεται σε δύο λέξεις: Ανδρας είναι. «Εχουν ένα άλλο φορτίο και αυτό το δώσαμε στην ταινία επίσης με πόνο. Δεν περιγράψαμε τον σκληρό άνδρα, μπήκαμε στα παπούτσια του αδύναμου. Οπως είπε και ο Παπαδιαμάντης: “αυτοί οι άνθρωποι έπιναν από την ώρα που ξυπνούσαν, μέχρι την ώρα που κοιμόντουσαν”. Το ποτό τους έδινε ένα δεύτερο άλλοθι να συμπεριφερθούν ακραία. Η Ιστορία λέει ότι έπιναν για να αντέξουν την πραγματικότητα που δεν άντεχαν. Αυτό ήταν η καθημερινότητά τους».

Η κουβέντα μας πηγαίνει στις κριτικές που άρχισαν να κατακλύζουν το διαδίκτυο και κυρίως τα σόσιαλ μίντια. Πολλοί μιλούν για την ταινία της χρονιάς, επαινώντας τους συντελεστές και το καστ για τη λεπτομερή δουλειά τους. Υπάρχουν, ωστόσο, κάποιοι που – μεταξύ άλλων – κάνουν λόγο για μια «φεμινιστική ματιά» πάνω στην ιστορία. «Δεν το δέχομαι αυτό, δεν πρόκειται για μια φεμινιστική ταινία, είναι μια ταινία για τον άνθρωπο. Κατηγορούμαι επίσης για την απειρία μου. Μα το λέω πρώτη εγώ, πως είμαι άπειρη. Είμαι μια εικαστικός που έκανα μια ταινία. Δεν με ονομάζω σκηνοθέτη. Θα δούμε», απαντά η κ. Νάθενα. «Είπα εξ΄ αρχής, πως, το ότι ασκούσαν βία οι άντρες στις γυναίκες, ήταν ήδη γνωστό. Το έχει πει η Ιστορία, είναι καταγεγραμμένο και πριν από εμένα, το έχουν πει κι άλλες ταινίες. Αυτή η ταινία είχε νόημα να πάει πιο βαθιά. Να πει την πικρή αλήθεια που με θάρρος εγώ και η σεναριογράφος, μα και όλοι όσοι συνέπλευσαν ακολουθήσαμε».

Το πριν και το μετά

Συζητάμε για τους ηθοποιούς και την προετοιμασία που έκαναν για να αποτυπώσουν όσο πιο πιστά αυτές τις συνθήκες της ανδροκρατούμενης κοινωνίας. «Για μένα, ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι η Καριοφυλλιά Καραμπέτη και η Μαρία Πρωτόπαπα θα σηκώσουν στους ώμους τους το βάρος του αρχέτυπου ρόλου της κόρης και τον αρχέτυπο ρόλο της μάνας, αντίστοιχα. Δεν έχει σημασία η σειρά, αρκεί που η μία έδωσε τη σκυτάλη στην άλλη και μετά στην επόμενη. Αυτή τη φέτα της ζωής αναλαμβάνει να βάλει η ταινία στον μεγεθυντικό φακό, γιατί δεν μπορεί να βάλει όλο το φάσμα της ζωής. Θέλουμε να καταλάβει κάποιος τι ήταν το πριν και τι το μετά», λέει η κ. Νάθενα.

Αυτό το φαινόμενο για δεκαετίες δεν εξαφανίστηκε, άρχισε να φθίνει μετά το 1960. «Και δεν ήταν ο νόμος του 1983 που ήρθε και κατήργησε την προίκα. Ηταν γιατί επιτέλους τα κορίτσια άρχισαν να δουλεύουν, μετά τον πόλεμο οι θέσεις εργασίας συνέφεραν να είναι από γυναικεία χέρια κ.α. Το να θανατώσει μια οικογένεια ένα πλάσμα που έρχεται στη ζωή, δεν ήταν από εκδίκηση, ούτε από σκληρότητα. Αλλά από ανάγκη. Το πλαίσιο της φτώχειας κάποιοι το παραγράφουν. Η φτώχεια ανάγκαζε τους ανθρώπους να το κάνουν αυτό. Η μοίρα των γυναικών που θα επιβίωναν και ελλείψει προίκας δεν θα παντρεύονταν – ο ίδιος ο Παπαδιαμάντης είχε αδελφές που πέθαναν ανύπαντρες γεροντοκόρες – ήταν, είτε ο δρόμος προς το μοναστήρι, σαν μοναχή, είτε η αποστολή του φτωχού κοριτσιού

σαν ψυχοκόρη στις πόλεις, ή εντός του σπιτιού, να μεγαλώνει τα παιδιά των αδελφών της».

Οπως υποστηρίζουν οι ερευνητές, αυτό δεν ήταν εύκολο, πολλές φορές ήταν θυσία. «Βασιστήκαμε σε πηγές. Δεν έχει μυθοπλαστικά στοιχεία η ταινία, αλλά ιστορικά. Είναι μια σύνθεση πολλών πληροφοριών, τις οποίες άρχισα να συλλέγω και στη συνέχεια προστέθηκε η σεναριογράφος και άλλοι άνθρωποι όπως η Μαρία Τουγιανίδου που έκανε την ιστορική-επιστημονική τεκμηρίωση της ταινίας, ψυχολόγοι, ψυχοθεραπευτές, ψυχίατροι, κοινωνιολόγοι, εγκληματολόγοι».

Τη ρωτάω τι αποκόμισε σε προσωπικό επίπεδο από αυτή την εμπειρία. «Ελυσα τους δικούς μου προσωπικούς κόμπους», απαντά. «Τους πιο σοβαρούς κόμπους, τους έλυσα κατά τη διάρκεια των προβών, όταν έφεραν οι ηθοποιοί και οι συνεργάτες μου τις δικές τους αντίστοιχες ιστορίες. Το τραπέζι της πρόβας, δεν ήταν παρά ένα τραπέζι ομαδικής ψυχανάλυσης». Αμέσως μετά τονίζει ότι ούτε τα βραβεία που φέρνουν χαρά, αλλά ούτε και τα άσχημα σχόλια μπορούν να της δώσουν ή να της πάρουν εκείνο που κέρδισε κάνοντας αυτή την ταινία. «Εκανα μια τομή στην κατανόηση της δικής μου ζωής, στη συνειδητότητα της ζωής που άλλαξε μαζί με τα παιδιά μου».